

Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana

ROSA CALAFAT VILA

Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General,
Palma

rosa.calafat@uib.cat

BOIX-FUSTER, Emili i ROSA M. TORRENS GUERRINI (eds.): *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*, Lleida: Pagès editors, 2011.

Les Llengües al sofà, llibre que s'estructura en vuit capítols, una presentació i conclusions, i un annex. Especialistes de la lingüística i de la societat raonen al voltant d'un sintagma comú, la «transmissió lingüística» aplicada a famílies mixtes; i en un context, els Països Catalans; i sota un text, la llengua catalana i el seu capital simbòlic en comparació amb altres llengües, i fonamentalment i per oposició i en conflicte amb l'espanyol. I així ho fa avinent un dels autors, Boix-Fuster, quan diu:

Les parelles lingüísticament mixtes als Països Catalans són molt peculiars perquè la majoria de les migracions, i per tant molts membres d'aquestes parelles, parlen la llengua dominant de l'estat, la llengua establerta, de tal manera que el risc de desaparició o minorització del català és evident. Creiem que hi ha una seguretat injustificada en el futur del català, que no es confirma quan s'examinen les dades del conjunt del domini. (p. 31)

Aquest llibre ens demostra un cop més que el mot *natural* aplicat a llengües i parlants perd tota la seva espontaneïtat, perquè és l'afectació, com sempre, allò que distingeix llengua, gent i context. La «natural» imposició de les llengües dominants en acció (llegiu-hi lleis, discurs polític, escola, etc.) i la «perversa» imposició de les llengües dominades (llegiu-hi mancades de discurs polític i social que els permetin fer front a les altres i a llurs prejudicis) són mecanismes reguladors de la predisposició dels parlants envers unes i altres. Diu Cambra, autora de la presentació, que «un dels components més interessants d'aquest llibre és l'opció d'estudiar les ideologies lingüístiques subjacents a les pràctiques verbals» (p. 13). I és que en parlar de gent i de l'ús lingüístic, i més encara en contextos plurilingües, és quan el mot *prejudici* s'hi esplaia de valent. És aquest ús en relació amb les actituds i els contextos el que estudia i analitza aquest llibre, aplicant-hi la metodologia qualitativa. Aquesta metodologia consisteix en entrevistes semidirigides de final obert fetes a «dones de parelles (etno)lingüísticament mixtes, totes elles amb un fill com a mínim en l'ensenyament infantil i primària» (p. 31, 32), unes entrevistes que demostren, en bona mesura, com els estereotips apresos sota la denominació de «fet cultural» regulen la disposició psicològica cap a les llengües i el seu ús:

També es reproduïxen estereotips i idees sobre el valor de les llengües: la seva situació central o perifèrica en el mercat mundial, la utilitat, el prestigi, la dimensió estètica, la facilitat o la dificultat per aprendre-les, són nocions sense fonament que corren com la pólvora perquè van bé per categoritzar i tenir la sensació de controlar fenòmens complexos que la majoria de persones que els fan servir no coneixen. (p. 14)

El denominador comú d'aquests parlants —parelles mixtes, majoritàriament català/castellà, amb fills; l'ús que fan de les llengües en l'àmbit familiar i en l'entorn social més immediat—, com el de tots els humans, és la necessitat de trobar l'entesa en la comunicació per tal de fer-ne pauta inconscient: rutina. Els humans en comunicar-nos fem ús de tot el nostre bagatge cultural, i ho fem des de l'inconscient; el qual inclou «naturalment» l'acceptació de judicis heretats i usats per facilitar o dificultar l'acte cultural d'entesa o de desentesa. Ho diu Ballarín al capítol sobre les famílies mixtes (català/castellà) a Catalunya:

Així, doncs, les tries lingüístiques que fan els parlants no són el resultat de decisions conscients i racionals sinó que són fruit d'un procés d'interiorització de les percepcions i les interpretacions que els individus fan sobre les llengües que els envolten. (p. 90)

Aquest llibre constata amb dades, fets i territori aquest principi humà de la comunicació i la cultura en referència al català, i quan aquesta llengua entra en contacte amb l'espanyol directament o quan l'espanyol fa de llengua d'interposició: fem esment especial al capítol dedicat a les parelles mixtes català/galleg o al capítol sobre els usos lingüístics de les famílies nipocatalanes.

Els autors ens recorden amb dades d'aplicació lingüística com un acte cultural ho és en tant que social, en tant que pactat i defensat. Ens demostren que la comunicació només és possible en un estat cultural: de normes, d'organització, de coneixements, de valors, de bo i dolent; de poble en relació o en oposició amb un altre poble; i que tot i que la comunicació és un acte voluntari, ho és perquè també és condicionada per un acte col·lectiu, amb intenció sociològica i psicològica. Així és com els conceptes que afecten la comunicació esdevenen en llur interpretació atzarosos, oscil·lants. I és així quan el concepte *entendre* esdevé per als humans arbitrari. Gomila, Melià i Oliver, en estudiar els matrimonis lingüísticament mixtos (català/castellà) a Mallorca, ho fan palès:

MC10/P: és dir xerram sa menuda i jo pim pum (.) amb ella castellà i después sa menuda amb ella castellà se gira a jo (.) mallorquí és:

MC10/M: *Però es que la forma de ella tiene el acento muy muy payés muy muy cogido mu: yo no la entiendo eh/.* (p. 126).

Els humans entenem en funció del nostre interès i del nostre judici heretat o senzillament, contextualitzat. N'és una bona constatació l'estudi de Bernat sobre les parelles mixtes de la Plana de Castelló. En analitzar les identitats i actituds de

les entrevistades amb L1 castellana que no parlen valencià amb els fills, hi constata el previsible —amb dependència sempre de l'entorn més immediat— ventall de respostes culturals, imposades simbòlicament pels mecanismes de modelatge social, que un parlant pot tenir en un context on una de les llengües resta en dependència del capital simbòlic d'una altra, anomenada dominant. En referència a la resposta d'una d'aquestes dones (entrevistada PV08R) i a la seva actitud cap al valencià —atenció psicològica individual— i al seu ús —intenció sociològica col·lectiva—, hi constata, un cop més, el fet que les llengües no són ni neutres ni exemptes de voluntat humana social o pacte preestablert. Allò que pensam que és nostre i individual i intransferible —llegiu-hi opinió— és en bona mesura l'herència de l'educació contextual i el disseny d'un pla d'entorn:

Diu que li costa parlar valencià, que se sent ridícula quan el parla i que en castellà «soy más yo». No li importa que l'acusin de no parlar valencià. Diu que al poble (Nules) «se habla el valenciano de la calle no el de la tele». No va contestar la pregunta sobre la promoció del valencià. (p. 86)

En analitzar contextos en què les llengües són en contacte no només dins l'àmbit familiar sinó també en l'entorn social —i aquest tema és el bessó del llibre— és quan constatam la vulnerabilitat de les opinions dites «particulars». Al mateix capítol, acabat d'esmentar, l'entrevistada PV05M veu el valencià i el seu entorn i la seva utilitat d'una manera ben diferent a la PV08R:

Va començar a parlar valencià en estudiar magisteri. Està penedida d'haver parlat castellà als fills i ara intenta parlar-los valencià (especialment amb la petita). Promoció sí, però sense imposicions.

I tanmateix l'actitud de la dona que estudià magisteri no deixa d'estar marcada pel sentit del que hem anomenat «la natural imposició». La llengua que fa de L1, i sobretot en l'esfera psicològica d'aquests parlants, és l'espanyol. Tota altra «imposició» és considerada perversa, pel fet de ser imaginada i viscuda com a una càrrega, una obligació: «Promoció del valencià sí, però sense imposicions».

A tall de cloenda, aquest és un llibre que ens parla de la comunicació entre els humans, de planificació grupal des de l'inconscient al conscient, que ens posa al descobert els nostres prejudicis més íntims i, per això mateix, més universals en tant que parlants: Ens ho recorda Boix-Fuster tot citant Mackey (1978: 7): «Només davant de Déu i per al lingüista són iguals les llengües».

BIBLIOGRAFIA

MACKAY (1978): W. Mackey. «The importation of bilingual education models», dins: A Alayis, J. (ed.), *Georgetown University Round Table on Language and Linguistics*, Washington D.C.: Georgetown University Press, ps. 1-18.